

Edebiyat Bahisleri

Pierre Loti'nin bir kahramanı ile mülâkat

Yazan: **Adile Ayda**

Pierre Loti'nin «Les Désenchantées» romanının kahramanları da hayal mahsulü olmayıp hakikatte ismi ve cismi olan kimselerdir. Bunlardan biri henüz hayattadır. İşte beklediği mektub onandı.

Pierre Loti hakkında bir kaç ay evvel neşrettiğim bir makede, muharririn «Les Désenchantées» romanından ayrıca bahsedeceğimi okuyucularıma haber vermiştim. Maalesef bir takım gayrimüslim ve acı ahval aylardanberi yazı yazma imkân ve kudretinden beni mahrum bıraktı.

Maamafih yazının bu kadar gecikmesinde şahsi olmayan ve iradem dışında kalan bir sebep de vardı: Romanın kahramanlarından birdinden cevap beklemekte idim. Evet, kahramanlarından... Niçin, nasıl? Bunu aşağıda izah edeceğim.

Her romancı az veya çok kendi hayatını anlatır, kendi his ve düşüncelerini nakleder, tanıdığı insanları tasvir eder. Fakat ekseri romancılar bunu aynen yapmazlar. Kendi hayatlarından alınmış malzemeyi atrans position ve «stylisation» denilen estetik ameliyelerden geçirirler. Balzac, Flaubert, Dickens bunlardır. Bazı romancılar ise, kendi hayatlarından alınmış malzemeyi fazla değiştirmeye, yeni terkipler ve ameliyelere tâbi tutmağa ihtiyacı görmezler. Chateaubriand, Benjamin Constant gibi romantik muharrirler ve bir nevi neo-romantik olan Pierre Loti bunlardandır.

Pierre Loti'nin bir çok romanları birer hatıra defteri mahiyetindedir, otobiyografiktir. «Le Mariage de Loti» dedi Rarahu adlı vahşi kız haric olmak üzere, romanlarındaki kahramanlar hayatları alınarak aynen tasvir edilmiş şahıslardır. İşte «Les Désenchantées» romanının kahramanları da hayal mahsulü olmayıp, ismi ve cismi olan kimselerdir. Bunlardan biri henüz hayattadır ve Comtesse Rohozinska adı ile Paris'te yaşamaktadır. Beklediğim mektub onandı.

Vaktile «Nâzîk Kadınlar» diye tercüme edilmiş olan «Les Désenchantées» romanı Pierre Loti'nin eserleri arasında biz Türkler için bilhassa kıymetli bir eserdir. Hiç bir garbli muharrir Türk'lere ve Türkiyeye karşı Pierre Loti'nin bu romanında gösterdiği kadar sevgi, anlayış ve yakınlık göstermemiştir. Ve hiç bir eser Türkiyenin garb âleminde tanınması ve sevilmesi bakımından «Les Désenchantées» kadar müessir olmamıştır.

Büyük ve hassas bir insan olan Pierre Loti, Türklük muhabbetini bir takdir veya hayranlık halinde dıştan duymakla kalmamış, bir iç tecrübe veya ruh hâleti şeklinde içten yaşamıştır. Bir çok eserlerinde «gittikçe türkleşiyordum», «ruhumu Türklükle dolu hissediyordum» gibi cümlelere rastlamak mümkündür. Eserdeki harikulâde İstanbul tasvirleri daima Türk İstanbulunun eşsizliğini tebarüz ettirir. Fakat Pierre Loti İstanbul manzaralarını tasvir etmekle de kalmamış, Türklüğü teşkil eden bütün unsurların güzelliğini anlamış, hissetmiş, millî karakterini, dilimizi ve dinimizi de sevmiştir. İslâm dininin Türkün maddî ve manevî ikliminde almış olduğu bütün şekillerine Pierre Loti hayrandır. Ezan sesinin semavî âhenği, camii avlularının ulvî ve uhrevî sükûnu, dinî tefekküre dönmüş müslümanın yüzündeki hatların güzelliği, secdeye varmış cemaatin temsil ettiği iman senfönişi Pierre Loti'nin estetiğinde yer almış unsurlardır.

***
«Les Désenchantées» romanının mevzuu basittir: İstanbul'a gelen bir Fransız romancı bir Türk kadından tanışma teklif eden mektub alır. Randevuya bir kadın yerine yüzleri peçe ile örtüldü üç kadın gelirler. Bu üç kadın ile romancı arasında Pierre Loti'nin kendi tâbiri ile bir «ruh flörtü» başlar. Romancı üç gene kadın ile bin bir tehlike pahasına ve en romantik şerait içinde sık sık buluşur ve arkadaşlık eder. İçlerinden birine karşı, çok geçmeden, hususî bir meyil hissederek, nihayet ruhları garbîleşmiş, taakat içtimal durumları bakımından esir ve mahpus olan gene kadınların kimisi ölür, kimisi intihar eder.

Bu macera, ölüm vak'aları haric olmak üzere, Pierre Loti'nin kendi başından aynen geçmiştir. Romandaki kadınların isimleri Canan, Zeyneb ve Melektir. Loti'nin tanıdığı kadınlar kendilerini romancıya Leylâ, Zeyneb ve Neyr olarak tanıtmışlardır. Hakikatte ise isimleri başkadır.

«Les Désenchantées» romanının kadın kahramanlarının hakiki ismi ve hüviyetleri Marc Hélys imzasıyla Pierre Loti'nin ölümünden bir sene sonra yayınlanan «Le secret des Désenchantées» adlı eserde açıklanmıştır. Eseri bizzat kahramanlardan biri olup, Fransız olduğu halde Pierre Loti'ye karşı Türk kadını rolünü oynamış ve romanda Djânane ismiyle tasvir edilmiş bulunan Madam Léra'dır. Romanın diğer kahramanları ise, İstanbul'dan tanınmış allelerinden birine mensub iki hanımdır, eski Haricîyenin mühim erkânından Nuri Beyin kızları Zennur ile Nuriyedir.

***
Pierre Loti'ye «Les Désenchantées» romanını ilham eden üç kadından ikisi

İle tanışıp konuşmak bahtıyarlığını kader bana nasib etti: Birini 1953 te Paris'te, diğerini 1956 da İstanbul'da tanıdım. Kronolojik sıraya aykırı olmakla beraber, evvelâ İstanbul'daki mülâkatı anlatmak istiyorum.

Memleketimizde kıymetli tarihçi Reşid Saffet Atabey'in hımmet ve teşebbüsüyle kurulmuş bulunan bir Pierre Loti Cemiyeti mevcuttur. Bu cemiyetin nâçiz sekreteri sıfatıyla, Paris'te yaşadığını bildiğim, fakat arada sırada İstanbul'a geldiğini duyduğum Nuriye Hanımefendinin Cemiyetimizin bir toplantısına şeref vermesini temin etmeğe, tanınmış bir muharririmiz olan biraderlerimizin evine sık sık telefon ederek geliş tarihini öğrenmeğe çalışıyordum. Nihayet emelim güzel bir vesile ile tahakkuk etti: «Les Désenchantées» romanının ellinci yıldönümünü tes'it etmek için 22 ekim 1956 günü yaptığımız toplantıya Nuriye Hanımefendi gelmeye vâdedtiler. Cemiyetimizin üyeleri tarafından büyük heyecan ile istikbal edildi: Yaşını hiç göstermiyen, orta boylu, sapına kadar yüksek sosyete

kadını bir hanımefendi. Tıpkı Pierre Loti'nin tasvir ettiği neseli, canlı, hazırcı, konuşkan insan. Elli sene içinde ne de az değişmiş! Gelir gelmez rahatlık ve samimiyet havası yaratarak:

— Gençlik yaramazlıklarınızı yüzümüze vurmak için çağırдыңız bizi, değil mi? dedi.

Her birmiz kendisini sual yağmuruna tuttu. Pierre Loti'nin karakter ve mizacı hususiyetlerinden, giyim kuşam ihtiyatlarına varıncaya kadar her türlü tafsilât, teferunt soruldu. Romandaki vak'alara ald suallere hep aynı cevabı veriyordu:

— Pierre Loti nasıl anlatmışsa, hakikatte de aynen öyle geçti, diyordu.

Bir aralık şöyle dedi:

— Beni pek eğlendiren şey şudur ki, herkes Pierre Loti ile aramızda bir aşk macerası geçmiş olduğunu sanıyor. Halbuki adamcağız o zaman ellisini geçkin bir erkekti. Ben ise on beş, on altı yaşında bir çocuktum. Buluşmalarımız eğlenceli, heyecanlı bir oyundan başka bir şey değildi. Pierre Loti ta-

savur edemeyeceğiniz kadar saf ve temiz kabül bir adamdı. Hep üçümüzü bir arada görmek isterdi. Biz de, kendisine olan randevumuza gitmek için herhangi bir manilimiz çıktığı zaman akrabadan veya komşudan bir hanım bulur, onu yerimize gönderirdik. Hep peçeli olduğumuz için işin farkına varmazdı.

— «Le Secret des Désenchantées» kitabı hakkında ne düşünüyorsunuz? dedim.

Sorar sormaz bir pot kırdığımı anlamadım ve pişman oldum. Zira kitabı yazan Madam Léra ile Zennur ve Nuriye Hanımların sonradan Paris'te araları açılmış olduğunu hatırladım. Maamafih Nuriye Hanım sırf merhamet ifade eden bir tavırla:

— Zavallı kadın! dedi, Bizden, âlemizden bu kadar iyilik gördükten sonra, aleyh'mizde bu kadar yalan sıranmak! Beş on kuruş kazanmak ve kendi rolüne inandırmak için...

Bahis mevzuu kitabı hatırlamağa çalıştım. Nuri Beyin ailesi âlehimizde bir tek sahife, bir tek satır hatırlıyama madim. Acaba Nuriye Hanımefendi, aralarındaki kurgunluk dolayısıyla kitabı okumadılar, okumak istemediler de, başkalarının rivayetine itimad ederek mi bu hükümü veriyorlar, diye tam düğünüyordum ki, bu düşüncemi teyid eden şu sözleri söylediler:

— Hem inanır mısınız? Kitabın tek satırını okumuş değildimdir.

Edebi gayretkeşlikle kırdığım pot üzerine bir az tatsız bir hava hâsıl olmuştu. Çok kıbar ve nazik bir Hanımefendi olan Başkanımız Müfide Ferid Hanım mevzuu değiştirmek ilü zumunu hissetti, kendisi ile Nuriye Hanım arasında ellî sene evveline aid müsterek habablara dair söz açtı. Bu ellî sene zarfında memleket için de ve dışında en yüksek muhitlerde yaşamış, mühim ve meşhur kimselerle tanışmış, velhasıl görmüş geçirmiş olan bu iki asil hanımefendinin musiki gibi tatlı mükâlemesini dinlemek bizim için büyük bir zekti. İkisi arasında bir saat kadar süren bu mükâleme devam ettikçe, bizler sadece hayran birer dinleyici idik.

Bu müddet zarfında ben Cornelle'nin trajedilerindeki şahıslara pas bir iç mücadele geçirmekte idim. Sükûn ve nezaket namına sormağa hazırlandığım suallerden vaz mi geçecektim? Yoksa bir az gerginlik yaratmak pahasına bazı edebî hakikatleri tesbit etmeğe, edebiyat tarihine aid problemleri tenvir etmeğe mi çalışacaktım?

Madam Léra'nın kitabındaki iddiaları, edebiyat tarihi namına kontrol etmek için bir daha zuhur etmeyecek olan bir fırsat karşısında bulunmakta idim. Bizler nihayet fanî birer şahıs idik. Halbuki meşhur bir romanın vak'aları içinde yaşamış olan bu insanın söyleyeceği veya ağızından kaçıracağı bir söz, bunu not halinde tesbit ettiğimize takdirde, gelecek nesiller için çok kıymetli olabildi.

Hakikatten gördüğüm bütün vefasızlıklara rağmen, hakikat aşkı içim de galebe çaldı.

— Efendim, dedim romancıyı randevuya çağırınak içinizden kimin akla geldi?

Nuriye Hanım cevap yerine sual ile mukabele etti:

— Bana soracağınız başka sualleriniz de var mı?

— Bir iki tane var.

— Bunlara cevap vermek isterdim. Fakat maalesef vakit geç oldu. İki gün sonra hareket edeceğim.

— Sürü işim var. Fazla kalamıyacağım. Hakikaten, gelir gelmez az kalacağımı söylemiştim.

İlave etti:

— Siz suallerinizin bir listesini yapın ve bana İstanbul'daki adresime yollayın. İşte adresim.

Bunu söylerken çantasından kartvizitini çıkardı. Üzerinde şu isim yazılı idi:

Comtesse Nouryé Rohozinska

Ünvan ve soyadının bir Polonyalı Kont ile evli bulunmasından ileri geldiğini biliyordum.

Müsaade isteyerek ayağa kalktım. Bir bir ellerimizi masada başladık. Sıra bana geldiği zaman:

— Suallerinizi beklentim, dedi.

Suallerimin hazır olduğunu, Paris'e göndermektense, hemen ertesi bah makinâda yazıp evlerine bırakabileceğimi, lütfedecekleri cevapları biraderleri beyefendiye bırakırlarsa, oradan alabileceğimi söyledim.

Filhakika ertesi sabah şu üç sualden ibaret listeyi kapıdan bıraktım:

1 — Loti'ye randevu vermek fikri içinizden kimin aklına geldi?

2 — Madam Léra Tarabyadaki ilk randevuya iştirak etti mi?

3 — Her şey romandaki gibi geçtiğine göre, «Djânane» in ölümlü vakası hakikatteki hangi vak'aya tekabül etmektedir?

Küçük bir kağıt üzerine yazılı bu ufak liste seyahat hazırlığı arasında hiç şüphesiz kaybolmuş olacak ki, uzun avlar beklediğim halde, cevabı gelmedi.

Bununla beraber Nuriye Hanım ile yaptığımız mülâkatın hatırasını benim için çok kıymetli bir hatıradır. Gerçi romana esas teşkil eden vakaların cereyanı sırasında çocuk denemek kadar genç olması sebebiyle, bu vakaların hissi hayatında ve ruhunun diğerliklerinde isler bırakmamış olduğunu anlaşıyor. Fakat Türkiye hakkında yazılmış en güzel romanın faal kahramanlarından olması bakımından, bizim için, olması edebî bir hâle ile çevrilidir.

Allah kismet ederse, gelecek yazım da «Djânane» ile yaptığımız mülâkatı anlatacağım.

